

tida tornant d'un d'ells el novembre de 1876? (ressonant anunci de la seva companyia, que el marquès explotador i colonialista, pagà després amb la més negra i avara ingratitud); no cal dir que, en els ports i en la tripulació, abundaven els homes de mar catalans.

Els pescadors de Sant Pol de Mar, en l'any 1924 i els següents, no tots n'havien vist, però els altres sí, i tots ells sabien descriure'l bé; i rebutjant *tiburó* o *-buron*, deien *tauró*. De les Balears només en tinc notícia literària (no en *DFgra.*, *D'Amen.*, FebrCard.): «Tornarà, dona, tornarà --- tu l'esperaràs, i no serà cosa de fer-se menjar dels *taurons*...» (G. Cortès, *IdOr* VIII, 1935, 14); a Formentera el coneixien bé: «es *tiburó* i sa *tinturera* són peixos gormands, però ací no estan encarnissats» (1963). El *D'Ag.* confirma *taburó* per a València, i J. G. M. també per a la ciutat, però *tauró* a Alacant i *tiburó* a Teulada; a Cullera a propòsit d'un paratge marí d'entre 18 i 24 brases de fondària, conegut per *Marranxons*, em digueren que es diu així *marranxo* «que és el mateix peix que el *taburó*» (1962). «--- Fer-se a la vela en busca de peix --- foren víctimes de sa cobdícia, i les blaves ones --- escupiren --- sos restos mutilats, rosegats per els galfins i *taburons*», Morales Sanm. (*Idilis Llevantins*, 86.17).

En portuguès ja figura en el relat dels descobridors del Brasil: Pero Vaz de Caminha escrivint des d'allí en l'any 1500 diu que els indis tupís «levaram d'aly hum *tubaram*, que Bertolomeu Dias matou»; *tubaraões* rimant amb *cações* en l'*Auto das Cortes de Júpiter*, de Gil Vicente, a. 1519; *tubaraõ*, *-raões*, parlant del Brasil, a. 1557, 1570, 1590 etc., *tuberão* i *tiberão* en Marcgraf, *Historia Naturalis Brasiliae*, 1648. En castellà *tiburón* ja el 1519, el 1535, i molt sovint en autors més tardans del S. XVI, així com en Tirso de Molina, Quevedo etc.

No sempre en la forma *tiburón*, que fou comuna, però no hi han mancat variants més semblants a la portuguesa o la catalana: *tuberón* i *tiburonus* en Petrus Martyr de Angleria c. 1515; *tuburón* o *tuborón* en Santa Cruz (1560), *taburón* en la Colle. de Fz. de Navarrete (IV, 229), en els viatgers del Perú Juan i Ulloa (1748), i com a cubà des de 1837; d'aquí la forma *taurón* usada per l'uruguaià Acuña de Figueroa (1790-1882): «tu grande boca de *taurón* o harpía / a una enorme cazucla se asemeja»; i santand. *tajurón*, amb *h* aspirada per influència de *tabur*.

En el País Basc s'usa *taulón* parlant castellà, i *duroi* en basc, a Bermeo (Àzkue), formes que segons la fonètica basca, amb les seves ultracorreccions, poden sortir totes dues de *tauron* respectivament *tuon*; també pot resultar de cosa semblant *burutua* (< *tuburu-a*) de Bermeo i Murélag. El mot ha estat usat fins en textos fr. (*tiburou*, 1554 ---), anglesos, alemanys i italians (*tiburone* en trads. del port. i cast., S. XVI) però en aquestes llengües han dominat altres noms: fr. *requin*, angl. *shark*, al. *haijisch*, it. *pescecane* (cf. *ca-mari* i *marraixo*, *-arro* noms catalans d'aquest o semblants esquals).

Per a l'etimologia remeto al *DCEC/DECH*, on s'estudia amb plena bibliografia i extensament (v, 484-

486). Han restat vagues les teories d'origen haitià, arauac. Sobretot des de 1910-30 s'ha imposat l'origen brasiler. Barbier suposa que el port. *tubarão* és derivat de *túbara* 'tòfona' (ll. TÜBER, -ERIS), perquè la pell d'aquests esquals «est garnie de petits tubercules ---». La provenença tupí ha estat fonamentada críticament i amb molta documentació per dos savis americanistes: Friederici (*ZFrzSprLit.* LIV, 1930, 182-7, i *Amerikanist. Wb.*, 608-9) i C. H. De Goeje (*Jour. de la Soc. des Amér.*, N. S. xxxi, 1939, p. 61, 13 etc.). Segons ells prové del tupí *uperú* (1558, 1578), variant *iperú* (1557), amb aglutinació de *t-*, pron. de 3.ª persona, sovint usat per aquesta llengua amb les funcions del nostre article. *Tauronesc*.

Que el tauró ja era conegut a les mars europees abans de la descoberta d'Amèrica, és cert, però també és natural que, abundant molt més a Amèrica, es vagi generalitzar el nom americà en les llengües dels descobridors hispànics. En efecte, tal com l'it. *pesce-cane* s'ha usat en català *ca mari*, tal com el port. *marraxo*, cast. *marrajo*, han corregut entre nosaltres *marranxo* o *marraco*. En particular tenim en el Mediterrani alguns esquals, i sobretot abunda en els nostres ports la *tintorera* [Bulbena, 1905], espècie menys poderosa de tauró; en el port de Bna., 1912, vaig veure com unes empaitaven un mariner que s'havia ficat a l'aigua per fer atacar; i n'he sentit a parlar a StPolM (1924 ---) i una mica pertot (Formentera, supra); «és una bestina molt xareca» Cala Rajada, 1964; «salrotjos, *deufins*, *tintoreràs*, *veimarinis*» Valldemosa, 1964.

Ningú ha indagat l'origen d'aquest altre nom, i amb ell acabarem l'article. També port. *tintureira* [S. XVII, João dos Santos, en Bluteau]; bascongat *tinturera* que Àzkue usa per traduir el bc. *kadel* «pez largo, de color de delfín, sabroso» usat a Ondarrabia, i bc. guip. i bisc. *tintuleta*. Remetem als ictiòlegs perquè ens diguin si hi pot haver alguna justificació semàntica d'aquest nom com a derivat de *tintorer*, de *tintura* o de cap mot descendent del ll. TINGERE. Em sembla difícil de concebre.

Mentrestant, val a dir que només a títol conjectural, i sota les més expressives reserves, suggeriré una altra idea. Car, en aquest, pot haver-hi raó en la connexió etim., que Barbier proposà per a *tubaraõ*, amb el ll. TUBER (RLR LIV, 1911, 185-7): podria venir d'un ll. vg. THUNNUS *TUBERARIA 'tonyina tirant a tauró'; però crec que més aviat serà THUNNUS TAURARIA 'la que envesteix com un toro'; o, si es vol, 'tonyina amb cap aplata, com un TUBER, com una tòfona'. El resultat **tontorera* (o **tonturera*) > dissim. **tentorera* fàcilment passaria a *tin-t-* per influència de *tintura*; possiblement, essent peix més mediterrani, el mot s'hauria propagat des del català. El greco-llatí THYNNUS/THUNNUS certament és masc., però no solament és f. el cat. *tonyina* 'thunnus', cast.-port. *tonina* 'doff', sinó que els naturalistes grecs parlen molt sovint de la femella del *thynnus*, a la qual donen el mateix nom els uns; però d'altres, li donen la forma θύννη, com Arcestratos i Oppianos (180 d. C.) o bé θύννα (Hippónax, S. VI a. C.), o bé θυννίς (Aristòtil), de manera